

A médiatartalmak korhatár-besorolásánál irányadó szempontokra, az egyes műsorszámok közzététele előtt és közben alkalmazható jelzésekre, illetve a minősítés közlésének módjára vonatkozó jogalkalmazási gyakorlat elvi szempontjai

A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (a továbbiakban: Mttv.) 9. § (8) bekezdése alapján a kiskorúak védelmében alkalmazott korhatár-besorolásnál irányadó részletes szempontokra, az egyes műsorszámok közzététele előtt és közben alkalmazható jelzésekre, illetve a minősítés közlésének módjára vonatkozó jogalkalmazási gyakorlatának fő elvi szempontjait ajánlásban teszi közzé.

I. rész

Az ajánlás célja

A műsorszámok besorolásának célja, hogy a gyermek és az ifjúság védelmet élvezzen olyan műsorokkal szemben, amelyek az önmagáért felelős és a társadalmi együttélésre alkalmas személyiség kialakulását veszélyeztethetik. Mivel a potenciális ártalmak tekintetében a törvényi felsorolás nem taxatív, ebbe a körbe sorolhatók – a példálózó jelleggel felsorolt ártalmakon túl – mindazon programok, amelyek olyan magatartásmintákat, világnézeteket vagy értékrendet támogatnak, amelyek a társadalmilag elfogadott normákkal, így különösen az alkotmányos alapértékekkel szemben állnak. A kiskorúak védelme ugyanakkor nem jelenti bizonyos témák tabusítását, hanem a teljes kontextust és az üzenetet a kiskorúak életkori szakaszokkal összefüggő értelmi és feldolgozási képességeire tekintettel értékeli. Ebből következően minden kategóriánál érvényes az állítás, hogy a médiatartalom témája és bemutatási módja is igazodjék az életkor fejlettségéhez, az ábrázolás érthető és a korosztály számára követhető legyen. A közvetített üzenet kapcsán fontos leszögezni, hogy a besorolás során a megítélés függhet attól, hogy egy adott műsor vonzó vagy elítélendő példaként mutatja be a kritikus tartalmat. Mivel a kiskorúaknak az általános társadalmi normákat kell elsajátítaniuk, végig haladva az egyes korosztályok specifikumait is feldolgozó tanulási folyamaton, a besorolás általában nem szakkérdés, akkor válna azzá, ha a műsorszám besorolásához szükséges ismérvek meghaladnák a társadalom általános értékrendjét.

Jelen ajánlásnak nem célja az egyes kategóriákra vonatkozóan mereven értelmezett, szigorú szabályokat lefektetni, de a kategória-rendszer bevezetése óta eltelt évek alatt már körvonalazódott a műsorszámok klasszifikációja során alkalmazandó kritériumok egy csoportja, amelyek a tartalomszolgáltató számára a minősítés kapcsán támpontul szolgálhatnak. Az egyes műsorszámok megítélése mindenekelőtt azzal a kérdéssel függ össze, hogy tartalmaz-e a kiskorúak fizikai, lelki vagy erkölcsi fejlődésének szempontjából ártalmas hatásokat. Bár a kérdésre egyértelmű válasz nem adható az ilyenkor szerepet játszó rendkívül komplex és egyénenként nagyon eltérő hatásmechanizmusok és feltételek miatt, ennek ellenére az alábbiakban ismertetett szempontrendszer igyekszik megfelelni a gyermek- és ifjúságvédelmi gyakorlat kapcsán elterjedt feltételezéseknek, amelyek a lehetséges negatív és társadalmilag nemkívánatos hatásokat illetően lényegesen lehetnek. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, a felsorolás korántsem lehet teljes és végleges, tekintettel arra, hogy a gyakorlati munka megköveteli ezen szempontok folyamatos felülbírálatát, módosítását és kiegészítését.

II. rész

A médiatartalmak minősítésénél irányadó szempontok

A kiskorú különös védeltségét az indokolja, hogy nem lehet kiindulni a befogadó reális értékítéletéből, abból, hogy a látottakat megfelelő módon, megfelelő értékrend alapján elemzi és értékeli, hiszen a kiemelt védeltséget éppen az indokolja, hogy a kiskorúak a végleges értékrend kialakításának folyamatában vannak. Ez adja a személyiségfejlődésük sérülékenységet, egyúttal ez indokolja a különleges védelmüket is (LB. Kfv. III. 37507/2001/5.). Fokozott védelmükből adódóan a minősítésnél a tartalomszolgáltatóknak mindig megszorítóan – és nem megengedően – kell eljárniuk, a káros hatások megítélésénél pedig a gyermekek érdekei az elsődlegesek. Ennek kapcsán tekintettel kell lenni azokra a kiskorúakra, akiknek értelmi, érzelmi fejlettségi szintje még azonos életkor esetén is eltérő lehet, továbbá a televíziózási szokásaik, a szülői (nevelői) kontrolljuk is különbözhet a nem azonos társadalmi, szociális, családi helyzetük folytán. Következésképpen, ha külön szülői nevelő közreműködés szükséges egy adott tartalom megértéséhez, nem tekinthető teljesültnek a védelem. Ha a közreadott mű egyetlen eleme, jelenete is tartalmazza a magasabb besorolásnál irányadó ismérvek valamelyikét, magasabb kategóriába való besorolást kell alkalmazni a klasszifikáció során. Mivel a besorolás a teljes műsorszámra vonatkozik, ezért az egyes elemek, jelenetek magasabb kategóriába tartozása kihat az egész műsorszám minősítésére. Azon műsorszámok tekintetében, amelyek elkülönült részekből állnak össze, akár egy szegmens súlyosabb minősítése is maga után vonhatja az egész műsorszám szigorúbb minősítését. A sorozatok egyes epizódjait minden esetben külön-külön kell minősíteni, mivel a gyakorlat azt mutatja, hogy az egyes részek között az agresszió, a félelemkeltő tartalom vagy a szexualitás előfordulásának tekintetében is erőteljes különbségek mutatkozhatnak meg.

A jogalkotó a besorolási szempontok meghatározásánál arra törekedett, hogy lehetőleg minden olyan – a médiumok felől érkező – negatív hatástól megvédje a kiskorúakat, amely alkalmas arra, hogy a testi, szellemi és erkölcsi fejlődésüket károsan befolyásolja. Egzakt mércék a korhatár-besorolásra nincsenek, így a törvény nem terjed ki a besorolás tartalmi megállapításait illetően minden egyes apró részletre. Az erőszak, a szexualitás vagy az erőszakosan megoldott konfliktus, amelyek révén a műsorszám negatív hatással lehet a kiskorúak egészséges fejlődésére, nem meríti ki az összes lehetséges ártalmat, csupán ezek kerültek a törvényben kiemelésre, mint a legjelentősebbek. Az egyéb szempontokat illetően azonban mindenekelett a közfelfogás, a társadalom különböző (egészségügyi, oktatási stb.) intézményei által preferált, kitűzött értékek és célok irányadóak.

Az egyes műsorszámok besorolásakor minden esetben a „*témakifejtés tesztjét*” kell alkalmazni. Ennek során különösképpen vizsgálandó, hogy a műsorszámban megjelenik-e valamilyen ártalom és az milyen súllyal kerül bemutatásra, ezt követően pedig a tematizált ártalmat milyen módon ábrázolta az adott műsor. Vizsgálni kell, hogy a műsorszámon belül fellelhető-e olyan eszközök, amelyek segítséget nyújtanak a védett korcsoportba tartozó gyermekeknek a látottakkal szembeni távolságtartás kialakítására, a bemutatott erőszak, szexualitás vagy egyéb ártalom dekódolására, átértékelésére. Figyelembe kell venni továbbá az alkalmazott képi eszközöket, a zenei és egyéb hanghatásokat, amelyek fokozhatják vagy éppen feloldhatják a dramaturgiai fordulatok hatását. *A műsorszámok kategorizálása összességében tehát a gyermekek és fiatalok védelmére okot adó jelenetek számától, terjedelmétől, azok minőségétől, szövegezésétől, képi megjelenítésétől, zenei aláfestésétől, tartalmi mondanivalójától, magyarázattal vagy magyarázat nélkül történő megértésüktől, vagyis a kiskorúakra gyakorolt összehatásától függ.*

A Nemzeti Filmirodának a Filmtörvény alapján végzett klasszifikációja vagy más nemzetközi besorolás orientálhatja a médiaszolgáltatókat, de nem mentesítheti az Mttv. szerinti esetleges jogsérelem megállapítása alól, mivel a televíziós műfaj egészen más jellegű mind a hatás, mind a nézettség szempontjából.

Végül fontos leszögezni, hogy egy produkció „művészi” értéke nem változtathat annak esetleges kiskorúakat „veszélyeztető” jellegén. Alkalmanként éppen ez az a momentum, amely értelmezhetetlenné teszi a kiskorúak számára a látottakat.

A kategóriákba sorolás kritériumai a következő megfontolásokra épülnek. Az egyes korhatár-kategóriák leírásánál szükségszerű a klasszifikációs rendszer jellegét tükröző építkező megközelítés alkalmazása, tehát az ajánlás a vizsgált kategóriát és az azt közvetlenül meghaladó kategóriát figyelembe véve írja körül a megjelenített tartalmak és az ábrázolásmód életkorilag feldolgozható formáját, a témák adott életkor számára ajánlható ábrázolási módját és kontextusát. Az ajánlás megközelítése az érvényben lévő besorolási rendszer sajátosságait figyelembe véve abból az alapfeltevésekből indul ki, hogy a besorolási folyamat kezdetén a médiaszolgáltató már rendelkezik vagy kialakít egy előfeltevést arról, hogy a besorolni kívánt médiatartalom mely korosztályt célozza meg. Ezután az annak megfelelő korhatár-kategória besorolási szempontjait megvizsgálva feltérképezi, nincs-e benne olyan, az ártalom lehetőségét magában hordozó elem, amely magasabb korhatári besorolást indokolna. Az ajánlás szövege ezért – eltérve az egyes kategóriák címében jelölt törvényi megfogalmazás logikájától – azt a gondolatmenetet követi, hogy felsorolja az egyes korhatár-kategóriák által körülhatárolt életkori csoportok pszichológiai jellemzőit, médiaértésre vonatkozó kompetenciáit, majd az egyes problémakörökre (pl. műfajok, ártalmas elemek csoportjai stb.) vonatkozóan – a teljesség igénye nélkül – felvázolja, melyek azok, amelyek megjelenhetnek az adott kategóriában, és melyek azok, amelyek már egy magasabb kategória megállapítását teszik szükségessé.

I. kategória: Korhatárra tekintet nélkül megtekinthető műsorszámok

A kognitív fejlődéstudomány szerint a gyermek gondolkodásának fejlődése nagyjából meghatározott életkorokhoz köthető. A 2 és 7 év közötti időszakra tehető a műveletek előtti szakasz, amelyet szemléletvezérlésű gondolkodás és még mindig nagyfokú egocentrizmus jellemez. A gyermek már képes a világot a fejében leképezni, mentális cselekvéseket véghezvinni, de számos új tapasztalatot még nem képes megfelelően értelmezni a meglévő kognitív keretben. Óvodás korban a gondolkodás legfontosabb jellemzője a képi reprezentáció, azaz a világ tárgyai, személyei, eseményei képi szimbólumok formájában rögzülnek a gyermek fejében. A nagyobb óvodásoknál már megkezdődik a fogalom elszakadása a konkrét képtől, de a fogalmi gondolkodás hiánya miatt a vizuális tapasztalat még nagyon könnyen megzavarja a gondolatban zajló műveletet, az óvodást könnyen becsapja a szeme, az ítéletei, értelmezései ösztönösek, benyomásszerűek, nehezen tud elvonatkoztatni az érzéketektől, az érzékszervei által közvetített információktól, élményeit közvetlenül az határozza meg, amit lát, hall (perceptuális kötöttség). Amikor az élettelen tárgyaknak vagy állatoknak érzéseket, gondolatokat és szándékot tulajdonít (animizmus), kifejezésre jutnak ennek az életkornak a korlátai. A fogalmi gondolkodás hiánya miatt a kisgyermek még nem képes különbséget tenni a lehetséges és a lehetetlen között, számára még nem léteznek azok a fizikai törvényszerűségek, amelyeket a felnőtt nemcsak tud, hanem mélyen át is él. A gyerekeket jellemző mágikus gondolkodás miatt a világ egy óvodás számára varázslatok színtere, ahol minden megtörténhet, csak gondolni, vágyani kell rá. Az objektív valóság, az álmok, a fantázia még összekeveredik, az objektív és szubjektív valóság közti határ még átjárható számára. Mivel a rendelkezésére álló értelmezési sémákat vonatkoztatja a látott médiareprezentációkra, a kisebb óvodáskorú gyermek a televíziót egy mágikus ablaknak tekinti, amin keresztül a bentlakókkal érintkezésbe léphet. Az életkori stádium másik lényeges jellemzője, hogy a gyerek mindig egy nagyon kiugró, jellemző vonásra összpontosít, amikor megítél valamit (centrálás), vagyis a filmes ábrázolások esetében is csupán a különösen feltűnő aspektusok ragadják meg a figyelmét. A centrálás következménye az is, hogy csakis a saját nézőpontjából képes látni a világot és az eseményeket, és nem tudja a másik nézőpontját átvenni. Ebben az életkorban ezért elsősorban az egy nézőpontból ábrázolt cselekményelemeket tudja csak követni, a

cselekmény, a tér, a nézőpontok és az idő külön részekre tördelt, váltakozó ábrázolása a megértés nehézségeit okozza. Ekkor a látottakat csupán a jelenetek olyan halmazaként éli meg, amelyben a cselekmények és a következményeik közötti összefüggés nem jelenik meg. A markáns jelenségek vagy személyek ellenben erős hatást gyakorolhatnak rá és erős azonosuláshoz vezethetnek. Mivel nem tud több szempontot mérlegelni, több szempont alapján osztályozni dolgokat, személyeket, nem lehet számára a szereplő pl. egyszerre szép és gonosz is – a pozitív és negatív (külső és belső) tulajdonságok csak egyféle csoportosításban képzelhetők el. Abban az esetben, amikor követhető számára a cselekmény, a tetteket, cselekedeteket azok következményei alapján ítéli meg (következmény-etika), a szándékot, ami nem látható, nem tudja figyelembe venni. Ennek azért van jelentősége, mert a filmes ábrázolás elsősorban a cselekvéssel mutatja be a karaktereket, a belső történésekre való utalások áttételesek és a legkisebbeknek nem érthetőek. A főhős erőszakos tetteiről például nem tudják megítélni, hogy azokat gonosz szándékból, illetve ön- vagy rendvédelemből teszi-e. A büntetéssel nem járó negatív tettek számukra nem minősülnek rossznak, mert nincs látható következményük. Az explicit erkölcsi tanulság nélküli történetek ezért félrevezető üzenetet hordozhatnak.

Ezen műsorszámok megtekintését az általános nagyközönség részére szánták. A megértés kérdése abban az esetben vizsgálendő, ha az ártalom potenciálisan jelen van. Ha a műsorszámok nem kimondottan a gyermekek részére készültek, abból kell kiindulni, hogy a legfiatalabb korosztály is a nézőközönség részét képezheti, ezért a műsorszám megtekintése a legfiatalabb korosztályt sem károsíthatja.

Az I. kategóriába tehát olyan műsorszámok besorolása ajánlott, amelyek:

- nem kifejezetten a gyermekek számára készültek, de nem tartalmaznak ártalmas elemeket, amelyeket a 6 év alattiak nem képesek megfelelően feldolgozni,
- kifejezetten az óvodáskorú gyermekek számára készültek, ezért számukra érthetőek.

Amennyiben a műsorszám gyermekeknek készült, mind a témának, mind a feldolgozásmódnak kimondottan a 6 év alatti gyermekek életkori sajátosságaihoz kell illeszkednie, figyelemmel arra, hogy a televízió műsorainak megértése – hasonlóan más kommunikációs folyamatokhoz – aktív szellemi munka a fiatal gyermekek számára. Mint sok egyéb készség, a gyermekek figyelmének terjedelme is az életkorral együtt változik, így a folyamatos ingeráradat idő előtt kifárasztja a gyereket, s ez egyre kedvezőtlenebbül érinti a feldolgozó-képességet. A figyelem fenntartásához olyan elemek használhatók, amelyek nem árasztják el, nem rohanják le a gyermekeket, nem fárasztják el idő előtt a feldolgozó-képességüket, azaz kevesebb zaj, lassabb tempó, gyermekorientált nyelvezet és egy sor olyan formai elem szükséges, melyek a feldolgozhatóságot, az elmélkedést, valamint a megértést helyezik előtérbe. Ebből következően kifejezetten kerülendő a sötétebb, homályos jelenetek, a gyors vágások vagy a hangos, fenyegető háttérzajok, amelyek a kisebb gyermekeknél izgatottsághoz vezetnek, vagy félelmet keltenek. Az agresszív, fenyegető aláfestő zene is felerősíti a negatív érzelmi hatásokat.

A szakirodalomban általánosan elfogadott nézet, hogy a gyermek 6 éves koráig egyáltalán nem tud különbséget tenni fikció és realitás között. Következésképpen a gyerekek óvodás korban éppúgy ki vannak téve a félelemkeltő vagy erőszakos rajzfilmeknek, animációknak, mint a realisztikus médiatartalmaknak. Az erőszak-ábrázolások tekintetében ezért különösen körültekintően kell eljárni, realisztikusan ábrázolt erőszak ebben a kategóriában nem lehet jelen, hiszen az élő szereplőkkel megjelenített tartalmak számukra kitérítetten valóságosnak tűnnek. Agresszív magatartás ábrázolása esetenként előfordulhat, de csak akkor, ha az nyilvánvalóan fiktív és nem valóságos jellegű, valamint ha a cselekmény vagy a téma szempontjából teljes mértékben indokolt. A klasszifikáció során figyelembe kell venni, hogy a gyermekek ebben a korban erős mértékben azonosulnak a figurákkal, ezáltal a szereplők érzéseivel hasonló érzéseket tapasztalnak, ha valamelyik szereplő fél, a gyermek is félelmet érez és szenved, ha a szereplő is szenved. Különösen a fenyegető helyzeteknél közvetlen az átvitel, így az erőszak – de az üldözés és az érzelmi

kapcsolatok konfliktusai is – félelmet váltanak ki bennük, amelyet önállóan nem tudnak leépíteni. Ezért rendkívüli körültekintéssel kell eljárni az olyan témák kapcsán, amelyek a 6 év alatti gyermekek biztonságérzetét veszélyeztethetik, például a családi konfliktusok, a szülők vagy közeli hozzátartozók halála, a gyermek elhagyása, állatok sebesülése vagy halála – mivel csak később fejlődik ki a gyermekekben az a képesség, hogy a látottakat kitalált történetként értelmezzék. Bár nagyon nehéz annak eldöntése, hogy melyek azok az elemek, amelyek a gyermekekben félelmet kelthetnek, de a hirtelen fellépő, ijesztő események, rémisztő szellemek, meselények vagy fenyegető kinézetű állatok előfordulása az óvodás korosztályban még kedvezőtlen érzelmi reakciókat válthat ki.

A gyengédséget kifejező gesztusok, mint a puszi, ölelés, kézen fogva sétálás, csók elfogadható, ha a bemutatása nem öncélú, túl részletes vagy a kisebbek számára érthetetlen kontextusban jelenik meg, hanem a célja egyértelműen a gyengédség, szeretet (például a szülőpár közötti, illetve szülő-gyermek közötti), összetartozás, együttérzés ábrázolása. A várandósság vagy születés témája (pl. kistestvér érkezése) önmagában nem tabutéma, de a 6 év alattiak e tekintetben korlátozott biológiai ismeretei miatt elsősorban verbális utalásokon keresztül, a születés folyamatának bemutatása nélkül ajánlott.

Ebben a korhatár-kategóriában a realizmus fokától függetlenül – ennél fogva a rajzfilmekben is – a szereplők nem tanúsíthatnak olyan magatartást, mely a gyermek számára nem követendő, esetleg számára veszélyforrás lehet, vagy kifejezetten a szülői intelmek ellen hatva, a vulgáris, kulturálatlan viselkedés beépülését segíti elő. Ebből következően a nyelvi magatartás is lényeges elem a műsorszámok megítélésénél, esetleg nem sértő szleng használata előfordulhat, de trágárság, káromkodás nem lehet jelen.

Példák az I. kategóriába sorolt műsorszámokra:

- kifejezetten a kisebb gyermekek számára készült műsorszámok, amelyekben erőszak egyáltalán nincs vagy csak minimális szinten van jelen, mint Micimackó kalandjai, Sűsű, a sárkány, Pumukli, Hupikék törpikék, Thomas, a gőzmozdony, Bob, a mester, Rupert maci kalandjai, Pom Pom meséi, Dóra, a felfedező, Kis királylány stb.;
- állatmesék és klasszikus tündérmesék vagy varázsmesék, amelyek a gyermek életkorához mérten kevésbé bonyolult szerkezettel bírnak, és megfelelőképpen segítik beépíteni a gyermek személyiségébe a jóval szembeni szimpátiát és a rossz iránti ellenszenvet, illetve félelmei és problémái leküzdésére nyújtanak mintákat (szimbolikus formában);
- felnőtt közönség számára készült műsorok, amelyek nem tartalmaznak a 6 éven aluliak számára ártalmas elemeket, mint a hagyományos kvízműsorok (Legyen Ön is milliomos!), országjáró, utazási műsorok (Főtér, MeneTrend), környezetvédelmi magazinok (Talpalatnyi zöld) és főzőműsorok (Stahl konyhája) stb.

II. kategória: 6 éven aluliak számára nem ajánlott műsorszámok

A kategóriák egymásra építkező megközelítésének jegyében e korhatár szempontjainak vizsgálatakor a 6-12 év közötti életkori csoport jellemzőiből indulunk ki. A gyermekek fejlődésében 6-7 éves kor körül, amikor a kisgyermekkorból az iskoláskor szakaszába lépnek, ugrásszerű változások következnek be. Az agy jelentős gyarapodáson megy keresztül, az agyféltekék működése specifikusabbá válik, s mindez fontos szerepet játszik a kognitív fejlődésben. Az emlékezet terjedelme nő, a rövid és hosszú távú memória kapacitása egyaránt fokozódik, a mechanikus megjegyzés helyét fokozatosan átveszi az értelmes emlékezés. Megjelenik egy minőségileg új gondolkodásmód, melynek folyamán a gyermekek képessé válnak a konkrét tárgyak és események jelenlétében logikai rendszerbe illeszkedő mentális műveletek elvégzésére (konkrét műveleti szakasz), gondolkodási folyamataik logikusabbá, tudatosabbá és következetesebbé válnak. A mágikus gondolkodást 8-9 éves kor körül már sokkal inkább a valós világban zajló rendkívüli események körüli

intenzív érdeklődés váltja fel. Ilyenkor (7–9 évesen) kezdenek rádöbbenni, hogy a televízió nem egy „mágikus ablak”, és a benne látható képek jó részét csak kitalálták. Fokozatosan csökken az egocentrizmusuk is a gondolkodásban, megjelenik a szempontváltás képessége, amely lehetővé teszi mások gondolatainak, érzéseinek jobb megértését. Mindez megkönnyíti a televízióból áradó információhalmaz megértését, de még távolról sem elegendő ahhoz, hogy minden esetben helyesen tudják értelmezni azokat.

A II. kategóriába tehát olyan műsorszámok besorolása ajánlott, amelyek:

- nem tartalmaznak olyan mértékben félelmet és támadó indulatot keltő jelenetet, amelyet a 6-12 év közötti gyermek még nem képes feldolgozni,
- nem közvetítenek olyan magatartásmintát, amelyen keresztül az erőszak kritika nélkül jelenik meg, és az adott korosztály nem képes fikcióként értelmezni,
- kifejezetten a 6-12 éves gyermekek számára készültek, ezért számukra érthetőek.

A műsorszám lehetséges negatív hatásának megítélése kapcsán központi szerepet játszik a fikció és a valóság elkülönítésének képessége. A médiatartalmak tekintetében a kisiskolások kezdik egyre jobban megérteni az ábrázolási konvenciókat, fokozatosan kialakul bennük a párhuzamos feldolgozás képessége, kezdik átlátni a rész-egész viszonyokat, tartósabban tudnak figyelni, gondolkodásuk élményközelisége azonban még – alacsony érzelmi hőfok mellett is – sokáig fennmarad. Csak 9 éves kor környékére tehető, amikor nagyobb biztonsággal képesek a valóságot a fikciótól megkülönböztetni, 6 évesen azonban még nem ismerik fel, hogy a médiatartalmak realitása műfajonként eltérő lehet. Általánosságban elmondható, hogy minél valószerűbbnek érzékelik a látottakat, azok annál jelentősebb hatást gyakorolhatnak a viselkedésükre és a gondolkodásukra, valamint befolyásolhatják a kiváltott érzelem természetét, erősségét is. Reálisnak ítélt tartalom esetén a gyerekek sokkal könnyebben képzelhetik magukat a szereplők helyébe, mintha a látottakat fiktív, kitalált eseményekként értelmezik. A nem animációs műsorok jó részét ebben az életkorban valóságosnak gondolják a gyerekek, ellenben a rajzfilmeket, amelyek könnyen beazonosítható formai jegyekkel rendelkeznek, már az iskoláskor elérésevel képesek fikcióként értelmezni, következésképpen a lehetséges negatív hatások kialakulásának esélye kisebb. A 6-12 éves gyermekeknek szánt animációs műsorszámokban, miután azok az elbeszélés egy stilizált formájának tekinthetők, előfordulhat nem realiztikusan ábrázolt erőszak, azonban az előfordulás gyakorisága és az ábrázolás módja szempontjából nem lehetnek túlságosan intenzívek, drasztikusak, továbbá a képi hatás szempontjából túlságosan feszültség- és szorongásfokozók.

Döntő szempont lehet a 6-12 éves gyermekek számára készült filmek és műsorok elfogadható agressziótartalmának megítélésénél, hogy az erőszak, illetve az erőszakos jelenet okozta érzelmi feszültség milyen időközönként kerül feloldásra, hogy az erőszakos cselekmény és negatív következménye a gyermek számára érthető legyen. A felgyülemlett feszültség időközönkénti leépítési lehetőségének hiánya a néző magas izgalmi állapotához vezet, amely az adott korosztályra gyakorolt hatását tekintve problematikus. Ezért a nyugalmi időszakok beiktatása, esetleg a humor jelenléte lényeges eleme a korosztálynak szánt műsorszámoknak. Bár a humor az erőszakos hatás kialakulásának egyik enyhítő eszköze, amely hozzásegíti a gyermeket, hogy felismerje, az agresszióknak nincsenek megrázó következményei, mindamellett nem keltheti annak benyomását, hogy a destruktív, antiszociális magatartásminták elfogadottak, nem idealizálhatja az erőszakos viselkedést és nem bírhat olyan hatással, hogy együttérzés nélküli, cinikus, mások szenvedése iránt eltompult érzelmeket váltson ki a gyermekben.

Iskolás korban a gyerekek erkölcsi kérdésekről való gondolkodása megváltozik. A „jó” és a „rossz” megítélésekor egyre inkább kezdik figyelembe venni a szándékot, az erőszakos cselekedet motivációját, valamint az agresszív viselkedés következményeit, a filmek gyors tempója ezt azonban sokszor megnehezíti. Abból kell kiindulni, hogy a gyerekek tíz éves korukig nem képesek a komplex cselekményvonalat (melyben a helyszínek, a

cselekményidők és a nézőpontok váltakoznak) követni, a látottakat a jelenetek halmazaként, egymástól független események egymás mellettiségeként élik meg. A bonyolult cselekmény és következményei közti összefüggés számukra rejtve marad, vagyis a felgyülemlett negatív érzelmek nem feltétlen kerülnek egy happy-end által leépülésre, másrészt a morális tanulság agressziópotenciál-csökkentő hatása – a jó, aki győz a rossz fölött – sem kifejezetten érvényesül. Általában tíz éves kor után jellemző a cselekedetek motívumainak többé-kevésbé pontos felismerése. Ebből következően problematikusnak mondhatók azok a művek, amelyek morális besorolhatósága a gyermekek számára nem egészen egyértelmű, mivel a 6-10 év közötti gyermekek gondolkodását még az egyszerű ellentétpárok uralják.

Realisztikusan ábrázolt erőszak, amely az erőszak hatását lekicsinylően vagy kendőzötten kezeli, az erőszak következményeit nem mutatja meg, a 6-12 éves korosztálynál nem lehet jelen. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az erőszak-ábrázolások, amelyek az áldozatra nézve drasztikus módon jelenítik meg a következményeket, ennek a korosztálynak ajánlottak lennének. Bár az erőszak áldozatával való azonosulás az erőszak alkalmazásának negatív megítélésének kedvez, a gyermekekben nagyfokú szorongást idézhet elő. Az állatokkal kapcsolatos viszony még mindig meghatározó a korosztálynál, de az olyan realisztikus ábrázolásmódokat, mint például egy állat halálát, már képesek megérteni.

A prepubertás időszakában a fiúknál megnő az erőszakos tartalmak iránti fogékonyság, amely egyúttal az életkori szakaszra jellemző megélnékült és kiszélesedett érdeklődés és nagyobb fokú autonómia iránti törekvésekkel jár együtt. Ez utóbbi azonban még nem feltétlenül áll összhangban a valós képességeikkel, ezért a képernyőn látottak nem készíthetnek veszélyes cselekedetek és viselkedésformák utánzására, illetve nem mutathatják azokat a következményeik ábrázolása nélkül.

Úgynevezett felnőtt témák, mint a bűnözés, halál, komoly betegségek, házassági problémák stb. a 6-12 éves korosztálynak még nem ajánlottak. Olyan témák javasoltak a különböző műsorszámokban, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a gyermeki világ életeseeményeihez és élménytartalmihoz. Ebben az életkorban a család a védelmet adó helyként tudatosul a gyermekben, vagyis igen érzékenyen reagál az olyan családokat érintő konfliktusokra, mint a szülők válása vagy a családi veszekedések. Az ekként besorolt műsorszámokban körültekintően kell bánni az olyan témákkal, amelyek a gyermekek biztonságérzetét fenyegethetik, a pozitív végkicsengés pedig elengedhetetlen.

A gyermekeket a médiából a nemiségre vonatkozóan túl korán érő hatások a pszichoszexuális fejlődésüket kedvezőtlenül érinthetik. Ugyanakkor felhívjuk a figyelmet arra, hogy a pubertás, a nemi érés kezdete meglehetősen nagy szórást mutat és e korosztály magasabb életkori csoportjait (10-12 éveseket) egyes esetekben már érintheti. Mivel ezeket az egyéni különbséget a műsorok korhatári besorolása nem tudja teljes körűen figyelembe venni, a felvilágosító célzatú szexuális tartalmú képek és információk kapcsán különös körültekintéssel kell eljárni, hogy az a kisebbek számára se legyen problematikus, így például undort vagy félelmet bennük ne keltsen. A nyelvhasználat során ügyelni kell arra, hogy a gyermek számára mintaként jelenik meg az ábrázolt helyzetekben a szituációtípusok és a hozzájuk tartozó nyelvi viszonyok kifejezőeszközeinek sokfélesége. Az adott korosztály számára a csodálkozást, megdöbbenést kifejező indulatszavak, esetleg az enyhe, tréfás szitkok, a nem obszcén gesztusok, kézmozdulatok használata elfogadható, az agresszív nyelvi mintákat azonban kerülni kell.

Példák a II. kategóriába sorolt műsorszámokra:

- gyerekeknek készült egyestés rajzfilmek, mint a Kis hableány, Oroszlánkirály, A Notre Dame-i toronyőr, valamint az olyan családi filmek, mint a Beethoven, Lassie hazatér, tekintettel a figyelem hosszú ideig történő igénybevételére, illetve az érzékeny témák 6 év alattiak számára megrázó bemutatására;
- az úgynevezett klasszikus rajzfilmek, mint Tom és Jerry, Kengyelfutó gyalogkakukk stb., mivel az ezekben előforduló burleszk-szerű erőszakot a 6-12 éves korosztály már nem valóságyszerűnek érzékeli;

- gyermek- és sportanimék, mint Pokémon, Digimon, Tsubasa kapitány. Körültekintéssel javasolt ellenben eljárni a főleg realiztikus, helyenként naturalisztikus ábrázolásukkal kitűnő animék esetében. Ezekben gyakorta olyan kulturális értékekre hivatkoznak, amelyek alapvetően különböznek annak a társadalomnak a normarendszerétől, amelyben a gyermek felnő, következésképpen az adott korosztály számára esetleg nehezen érthetőek vagy zavarólag hatnak. Különösen érvényes e megállapítás azon típusokra, amelyek dicsőítik a harcot és a versenyt, amiért legalább a III. korhatár-kategóriába sorolandók;
- ismeretterjesztő filmek, amelyekben az állatok fenyegető magatartást tanúsítanak, vagy az élőlény külső megjelenése félelemkeltő, esetleg a ragadozó életformát valóságosan ábrázolják, ezért az óvodás korúakban félelmet kelthetnek.

III. kategória: 12 éven aluliak számára nem ajánlott műsorszámok

A kategóriák egymásra építkező megközelítésének jegyében e korhatár szempontjainak vizsgálatok a 12-16 év közötti életkori csoport jellemzőiből indulunk ki. A pubertás kortól bekövetkező fontos biológiai (testi, idegrendszeri és hormonális) változások mellett a serdülők az értelmi fejlődés fontos mérföldköveként új logikai struktúrán alapuló gondolkodásmódra tesznek szert. Formális műveleteket kezdenek használni, azaz képessé válnak arra, hogy egy problémán belül minden logikai kapcsolatot módszeresen végiggondoljanak. Érzelmi labilitásuknak köszönhetően, a megértő és feldolgozó képességük még hullámzó képet mutathat. Az emocionális életükre a korábbiaknál jóval labilisabb működés, impulzivitás és ambivalencia lesz jellemző, ami többek között a hirtelen bekövetkező fizikai-fiziológiai változások és a szociális tér átalakulásának velejárója. Mindezt az önkontroll és a késleltetés képességének meggyengülése kíséri. A nemi éréshez a szülőkkel szembeni érzelmi távolságtartás, a kortárs csoport megnövekedett fontossága, a függetlenségért vívott harc és a másik nem szexualitásának felismerése társul. Tevékenységeiket áthatja a szabadságra törekvés, amelyben sokszor a konvencionális elleni lázadás, a veszélyérzet nélküli kockázatvállalás érvényesül. Vonzza őket minden, ami kivételes, egyedi, váratlan vagy meglepő. Az autonómia igénye a baráti kapcsolatokban is nagy szerepet játszik, fontos lesz, hogy a serdülő a kortársakkal való beszélgetésben fenntartsa, és sikeresen megvédje az álláspontját úgy, hogy közben a pozitív érzelmi kapcsolat ne sérüljön a másikkal. A szociális kapcsolatok átalakulásán túl számos biológiai folyamat, így pl. a nemi érés folyamata, a test és ezzel párhuzamosan a testkép, énkép megváltozása is jelentősen befolyásolja a serdülők alkalmazkodását. A nemi szerepekkel kapcsolatos vélekedések és társas viselkedések nagy részét megfigyelés és gyakorlat útján sajátítják el.

Az identitásképzés a serdülőkorban válik központi jelentőségűvé, ekkor veszi kezdetét az az időszak, amikor a gyerekek vélekedéseinek, képességeinek és vágyainak összhangba kell kerülniük a felnőtt normákkal, és döntésre kell jutniuk arról, kik ők, milyen identitás megszerzésére vágnak, és milyen elköteleződésekkel vállálnak. Ha nem sikerül az általánosan elfogadott normáknak megfelelő identitás kialakítása, az devianciához és konfliktusokhoz vezethet. Az identitásalakulás hosszú folyamat, bizonyos tekintetben (pl. foglalkozási identitás stb.) a fiatal felnőttkorba is hosszan belenyúlik. A serdülők egyre fokozottabban tudatába kerülnek annak, hogy mások értékelésének tárgyai, a mások általi elfogadottság (főképpen a kortársak részéről) kiemelkedően fontossá válik. A társas elfogadás nagy mértékben alakítja az önértékelést, önbecsülést. Az önértékelés másik fontos forrása a fizikai vonzerő (vagyis a testtel való elégedettség). Ezzel párhuzamosan nagy szerephez jutnak a fölnagyított, isteníttet külső vonatkoztatási csoportok. A serdülők a normaalkotás időszakában vannak, nagyon érzékenyek az etikai kérdésekre, de az általánosság legmagasabb fokán, azaz általában nem képesek a morális elveket a saját viselkedésükre vonatkoztatni. Az eszmék, ideológiák iránti fogékonyságot ebben az

életkorban a radikális, lázadó vonás dominálja, illetve a külsőségek, így a fiatalok óhatatlanul is elsodródhatnak a szélsőséges, sztereotip, előítéletes ítéletalkotás és viselkedés irányába.

A III. kategóriába tehát olyan műsorszámok besorolása ajánlott, amelyek:

- nem jelenítenek meg olyan mértékben káros tartalmat, amelyet a 12-16 év közötti gyermek még nem képes megfelelően feldolgozni,
- kifejezetten a serdülő nézőközönség számára készültek.

Tizenkettő éves kortól a gyermekek már képesek a film dramaturgiáját követni, illetve a felgyülemlett feszültséget leépíteni (annak mértékétől függően), amennyiben a történet végkicsengése pozitív. Már rendelkeznek némi ismerettel az egyes televíziós műfajok tekintetében, vannak elvárásaik a műfaji jegyekre vonatkozóan, bizonyos mértékig számítanak a tipikus cselekményvezetésre és a történet vége általi feloldásra. Tíz éves kortól a gyermekek elvont gondolkodásra való képessége gyorsan fejlődik, és fokozatosan képessé válnak megérteni a humor absztraktabb formáit, úgy mint paródia, ironia és szatíra, illetve felismerni az össze nem illő elemek alkalmazását a látottakban, s ekként kezelni ezeket.

Ebben a korban már egy magasabb izgalmi szintet is elviselnek a gyermekek, mint amelyet például a science-fiction, a fantasy vagy a katasztrófafilmek idéznek elő, a fenyegetettség és a félelem érzése a 12 év feletti korosztálynál kevésbé játszik szerepet. Már nem riasztják őket a közvetlenül felismerhető fenyegetések, a felgyülemlett feszültséget képesek távolságtartóbban kezelni, ha elegendő arra utaló jel van, hogy az nem valóságos. Problémásak lehetnek a félelemkeltés szempontjából azonban azok az alkotások, melyeknek a dramaturgiai eszközei, hétköznapi világa realista ábrázolásmódot tükröz, a megjelenített élethelyzetek a mindennapokhoz köthetők, a valóságra vonatkoztathatóságuk magas. Ha az ábrázolt szituációk nem tekinthetők fiktívnek, a félelmi reakciók intenzívebbek lehetnek és tartósabban fennmaradhatnak a gyermekekben. Gyakori, hogy a veszélyt az emberek arcán jelentkező félelmen vagy a főszereplők viselkedésén keresztül ábrázolják, mely esetben az aktuális fenyegetésnek nem is kell explicitnek lennie – a főhős által érzett félelem is elég ahhoz, hogy rettegéssel töltsse el a nézőt. A 12-16 éves korosztály esetében még kerülendők a különlegesen félelemkeltő jeleneteket tartalmazó alkotások, ahol a szélsőségesen ijedt figurák kiemelt szerephez jutnak, vagy az áldozatok szenvedésének megrázó ábrázolása részletezett, esetleg a vizuális és akusztikus eszközökkel megteremtett folyamatos fenyegetettség-érzet a film végéig nem oldódik fel.

A médiaszolgáltatóknak szem előtt kell tartania, hogy a gyermek fejlődésében meghatározó jelentőséget tulajdonítanak a serdülőkorban, miután erre az időszakra tehető a gyermek világmépe és értékrendszerének kialakulása. Az ifjúság eszményképeket keres, amely számára követendő példa lehet, a televíziós hősök pedig azonosulási igényt ébreszthetnek. Ebből következően az ilyen módon besorolt műsorszámok nem csábíthatnak olyan hősszel való identifikációra, akiket antiszociális, destruktív vagy erőszakos viselkedésformák jellemeznek, céljaik eléréséhez törvénytelen módszereket alkalmaznak, valamint nem sugallhatnak kettős értékrendet, amely a gyermekekben identitászavart, morális bizonytalanságot kelthet. Fontos továbbá, hogy a főhős által alkalmazott erőszak, akivel a néző azonosul, erkölcsileg igazolható legyen, valamint a hős ne forduljon automatikusan vagy kezdeményező módon az erőszakhoz, mint a konfliktusmegoldás bevált eszközhöz, ne sugallja azt, hogy az erőszak ilyen módon való használata társadalmilag elfogadott. A műsorszámok besorolásánál további irányadó szempont, hogy az egyes erőszakot tartalmazó jelenetek – az előfordulást és az ábrázolás módját tekintve – visszafogottak legyenek az erőszakkal szembeni magatartásbeli elfásulás elkerülése érdekében. Az erőszakos cselekmény következményeinek (pl. sérülés, holttest) megjelenítésekor sem ajánlott a filmes eszközök által kiemelt vagy részletezett ábrázolás. Az adott korosztály számára veszélyes magatartásformák, mint az utánözható veszélyes mutatóanyagok, amelyek a bátorság, „bevállalosság” próbájaként jelennek meg, illetve az öngyilkosság vagy az arra irányuló kísérlet direkt módon való bemutatása nem javasolt.

A műsorszámok megengedhető szexuális tartalmára vonatkozóan a médiaszolgáltatóknak figyelemmel kell lennie arra, hogy a serdülők szexualitáshoz való viszonyát még számos ellentmondásos elképzelés, frusztráció, bizonytalanság és tapasztalatlanság jellemzi. A nemiséggel kapcsolatos beállítottsághoz még gyakran szorongás és negatív attitűdök kapcsolódnak. Nincsenek még felkészülve arra, hogy a szexualitás közvetlen vagy nyers megjelenésének hatására kialakuló feszültségeiket minden esetben megfelelően értelmezzék és kezeljék, ezért a szexualitás direkt ábrázolása – sem képileg, sem verbálisan – ennek a korosztálynak még semmiképpen nem ajánlott. Emellett a serdülés időszakára a nemi szerepek eltanulását elősegítő példaképek keresése a jellemző, aminek a média fontos forrásává válhat. Ezért különösen kerülendőek többek között az olyan műsorszámok, amelyek a nemi szerepeket illetően negatív kliséket terjesztenek, torz magatartásmintákat közvetítenek, a partnerkapcsolatban nem az egyenrangúságot hirdetik, illetve társadalmilag elfogadottnak állítják be a csak szexuális célra létrejövő, érzelmentes kapcsolatokat és a promiszkuitást. A médiatartalmakban megjelenő életvezetési modellek erősen hatnak a serdülőkre, így a televízió keresztül könnyen elérhető szexuális információ akkor nem rejt veszélyeket, ha az a kiskorú fejlődési szintjének megfelelően nyújt tájékoztatást. A 12-16 év közötti serdülő korosztálynak elégséges teret kell biztosítani ahhoz, hogy a szükséges fizikai és lelki érettség birtokában maga dönthessen arról, mikor kezdeményez szexuális kapcsolatot, másképpen megfogalmazva, a médiatartalmakon keresztül ne érezze annak nyomását, hogy feltétlenül szexuális tapasztalatokra kell szert tennie ahhoz, hogy kortársaihoz hasonlítson, esetleg magasabb önértékeléshez jusson. A korosztály szempontjából különösen problematikusnak mondható a főként bulvárműsorokban jelentkező gyakorlat, amely az aktmodellkedést, a vetkőzést a könnyű pénzkereset, a fényes jövő lehetőségeként tünteti fel, elhallgatva ezen életforma esetleges veszélyeit.

A médiaszolgáltatóknak különös gonddal szükséges eljárnia annak kapcsán, hogy az ebbe a kategóriába sorolt műsorszámok témaválasztása, továbbá azok feldolgozásának módja a 12-16 év közötti korosztály érettségi szintjének megfelelő legyen. Fontos, hogy a fiatalok hozzájussanak az őket potenciálisan érintő veszélyekről szóló információkhoz, azonban azok ábrázolásánál a hasonló életkorból adódó könnyű azonosulási lehetőség miatt fokozott körültekintéssel szükséges eljárni. A megfelelő érzékenység különösen indokolt az olyan, nagyrészt a verbalításra épülő műsoroknál, mint pl. a délutáni talk show-k, ahol az eddigi tapasztalatok alapján előszeretettel tematizálják az erőszakos és szexuális cselekedetek legvégletesebb formáit is. A sajátos műfaji adottságokból eredő magas valóságra vonatkozathatóság miatt a felnőtt témák tárgyalása akkor megengedhető ebben a korhatár-kategóriában, ha azokat a kibontásukban megfelelő körültekintéssel és érzékenységgel kezelik. Nem elfogadható többek között, ha a negatív konzekvenciák, mint a büntetőjogi következmények vagy az egészségre ártalmas hatások, a társadalmi és emberi következmények nem kerülnek említésre, vagy ha az antiszociális magatartást kívánatosnak, társadalmilag elfogadottnak mutatják be, túlzó részletességgel ábrázolják, ami útmutató jellegű lehet, esetleg utánpótlásra ösztönözhet. Fontos az is, hogy a konfliktusokra és devianciákra vonatkozó megoldási módzatok említésre kerüljenek. A különböző negatív előítéletek erősítésére alkalmas diszkriminatív tartalom szintén nem kívánatos, amennyiben az nincs világosan és egyértelműen helytelenítve vagy ellensúlyozva.

A média által nyújtott modellek sok esetben elfogadottak és népszerűek, a médiasztárokat példaképként választó fiatalok ezeknek a figuráknak speciális értékeket – mint fizikai vonzerő, vagyon, jólét, siker – tulajdonítanak. A serdülők átvehetik értékpreferenciáikat, ideológiai nézeteiket, életmódjukat, a sikert megcélzó stratégiáikat, közben azonban mindez problémát okozhat az önértékelésükben és kisebbségi érzést kelthet bennük. Az egészséggel kapcsolatos viselkedés területén folytatott kutatások igazolták, hogy a táplálkozás, a szexuális aktivitás, az alkoholfogyasztás, a dohányzás és a droghasználat összefüggést mutat a médiában megjelenő mintákkal. Jelentős további hatás a médiának a fiatalok testképére gyakorolt befolyása, mert a korosztály tagjai amúgy is fokozott figyelmet fordítanak megváltozott testükre. A médiának különleges szerepe van

abban, hogy a kor által elfogadott és ideálisnak ítélt testképet a serdülőkorúak felé miként közvetíti. A plasztikai műtétek tematizálása és közszemlére tétele gyermek- és ifjúságvédelmi szempontból problematikus, amennyiben ezen keresztül olyan ideálokat állít a serdülők elé, amelyek a pozitív testkép és a stabil önértékelés kialakulását hátráltathatják, valamint a műtéti beavatkozások kockázatait elhallgatja, magát a beavatkozást, illetve a beavatkozás következményeit nem a valóságnak megfelelően mutatja be. Ez utóbbi azonban semmiképpen nem jelentheti azt, hogy az operáció sokkoló részleteire kellene helyeznie a hangsúlyt, mivel ezek a műtéti beavatkozásoktól való túlzott félelmet generálhatnak a gyermekekben. Az ismertetett okok miatt ebben a korhatár-kategóriában kerülendők azok a műsorszámok, melyekben az azonosulásra alkalmas vagy ideálként bemutatott figurákhoz valamilyen rizikómagatartás kötődik. A pszichés betegségek, illetve labilitás megjelenítése ebben az életkorban még nem ajánlott, mivel a serdülők számára a nonkonformitásra való hajlamuk következtében a bizarrériák, a kóros magatartásformák vonzóak lehetnek. Különös figyelmet kell arra is fordítani, hogy a tudomány által nem igazolt (azaz áltudományos), de reálisnak ábrázolt fikciók (pl. X-akták stb.) ebben a korhatár-kategóriában még ne legyenek jelen. A serdülők ugyanis a médiaábrázolás realitását még gyakran nem a „valószínű”, hanem a „lehetséges” kérdése mentén ítélik meg, és fogékonyak a mindennapi valóságon túlmutató élményekre és magyarázatokra. Ezek a számukra hihetőnek tűnő tartalmak befolyásolják realitásérzéküket, és amellet, hogy félelemkeltőek lehetnek számukra, nagyban módosíthatják a világról alkotott elképzelésüket.

A valóságshow-kban a szexuális utalások, a szexualitással átítatott helyzeteket teremtő kötelező feladatok és a nem megfelelő magatartásminta permanens jelenléte mellett problematikusnak bizonyulhat azon benyomás keltése, miszerint az emberek eszközökké silányíthatók. A játékosok ugyanis az ismertség és az anyagi jutalom reményében vállalják, hogy megalázó helyzetekbe kerüljenek a nagy nyilvánosság előtt, a televízió nézők pedig cinkossá válnak azzal, hogy ezekről a helyzetekről szavazással döntenek – mindennek az üzenete károsan befolyásolhatja a serdülőkorúak fejlődését. A tehetségkutató műsorok szereplőválogatást feldolgozó adásaiban, amelyekben amatőrök lépnek a szakmai zsűri elé, szintén problematikus a versenyben indulók nevenségessé tétele, amennyiben a látottak alapján az a kép alakul ki, hogy társadalmilag elfogadott egy másik ember kinézetét, másságát vagy másként gondolkodását kifigurázni, illetve esetleges fogyatékoságát vagy erősen megváltozott tudatállapotát figyelmen kívül hagyva kínos helyzetbe hozni őt. A valóságshow-k (pl. párkereső reality-k) másik fontos elemét alkotja az ellenséges, kirekesztő magatartás, amelynek túlhangsúlyozott jelenléte azért lehet problémás, mert egyrészt nem megfelelő irányba befolyásolhatja a serdülők közösségi együttélésre alkalmas személyiséggé válását, másrészt a fiatalok a még labilis érzelmi állapotaik eredményeképpen a kirekesztettség érzésével szemben sérülékenyebbek.

A közönséges, durva nyelvezetet illetően ebben a korhatár-kategóriában a sértő kifejezések hatványozott előfordulása, valamint a nemi szervek említése, a szexuális töltetű káromkodások nem megengedettek.

Példák a III. kategóriába sorolt műsorszámokra:

- általában a western-, kaland- vagy kosztümös, történelmi filmek, amelyek a múltban játszódnak és távol esnek a hétköznapi világától, ezért potenciális veszélyt nem jelentenek (pl. Zorro, Robin Hood), az olyan katasztrófafilmek, amelyek eltúlzott helyzetei viszonylag távol állnak a valóságtól és a főbb szereplők megmenekülnek (pl. Twister), valamint a fikcióként értelmezhető fantasy-k és sci-fik (pl. Csillagok háborúja I-III. epizód). A műfaj azonban csak útmutatásul szolgálhat a valóságra vonatkozathatóság megállapításához, az ábrázolt erőszak mennyiségi és minőségi jellemzőit, a szexualitás verbális és vizuális megjelenési formáinak intenzitását, a főszereplők által képviselt mintát minden esetben külön kell mérlegelni;
- a fentiekben leírt szempontok szerint szükséges eljárni bizonyos típusú animációs filmek minősítésénél, a főleg realizisztikus, naturalisztikus ábrázolásukkal kitűnő,

különböző fény- és hangeffektusokat használó akciórajzfilmek esetében is (pl. Avatar), amelyek szintén ide tartoznak;

- a szappanoperák többségére kevésbé jellemző az erőszakos tartalom, gyakorta foglalkoznak azonban olyan, elsősorban felnőtteknek szóló témákkal, illetve olyan családi konfliktusokat, ármánykodásokat ábrázolnak, amiket a kisebb gyermekek még nem értelmezhetnek kellő biztonsággal. Az ilyen típusú műsorszámok minősítésére a III. kategória javasolt, amennyiben a szexuális viselkedés ábrázolása, illetve az erre vonatkozó verbális utalások diszkréten jelennek meg;
- a bűnügyi sorozatok, amennyiben a vonzó detektív hős csak reaktív és erkölcsileg igazolható erőszakot alkalmaz, a végkicsengés pozitív, a félelemkeltő képek nem öncélúak és az erőszak-ábrázolás távolságtartó módon valósul meg. A sorozatok esetében azonban előfordulhat, hogy egyes epizódok besorolása eltér, ezért minden esetben külön javasolt mérlegelni a besorolást;
- a bulvárműsorok, amennyiben a felvetett témák, azok ábrázolásmódja és a közvetített üzenet nincs ártalmas hatással a 12-16 éves korosztály fejlődésére;
- a talk show-k, amennyiben a beszélgetések problémás témái megfelelő érzékenységgel kezeltek, és mellőzik az erőszak és szexualitás – akár verbálisan, akár vizuálisan – közvetlen módon történő megjelenítését;
- a valóságshow-k és tehetségkutatók, amennyiben a szexuális és erőszakos tartalmak közvetlen módon nem jelennek meg, a közvetített modellek és magatartásminták megfelelőek a serdülő korosztály számára;
- a kifejezetten a 12-16 éves korosztálynak szóló tinisorozatok (pl. Szívtipró gim, Beverly Hills 90210).

IV. kategória: 16 éven aluliak számára nem ajánlott műsorszámok

A kategóriák egymásra építkező megközelítésének jegyében e korhatár szempontjainak vizsgálatakor a 16-18 év közötti életkori csoport jellemzőiből, tapasztalataiból indulunk ki. A 16-18 éves korig tartó periódusban a szélsőséges lelkiállapotok és viselkedésmódok gyakoriságának csökkenése ugyan megkezdődik, a belső konfliktusok, amelyek leginkább a rivalizálás és az elköteleződés problémái köré csoportosulnak, azonban még mindig gyakran képesek érzelmi viharokat előidézni. Folyamatosan változik a családhoz való viszony, az abban betöltött pozíció, mivel különféle vágyak és szorongások közepette a fiatalok kezdenek attól elszakadni. Az idősebb serdülők számára még mindig fontos a kortárs csoport, de a páros kapcsolatokra és azok intimitására sokkal nagyobb igényük van. Sok esetben a családon kívüli világban keresnek mestert, ideált, vezérlő eszmét, a modellek jelentősége ebben az életszakaszban is meglehetősen nagy.

A 16-18 éves serdülők – a formális műveleti gondolkodás fejlődési szakaszának megfelelően – nagy szenvedéllyel boncolgatnak ideológiai problémákat, tárnak fel általános összefüggéseket, de e tevékenységük még gyakran öncélú okoskodásba torkollik. Gondolkodásuk sokszor nem elég rugalmas, ilyenkor az elfogadott eszméből könnyen idealizált dogma lehet. Továbbra is keresik a veszélyes helyzeteket, miközben azt vizsgálják, hogyan reagál saját testük, értelmük, érzéseik. A serdülőkor késői szakaszában a fiatalok nagyon érzékenyek az etikai kérdések sokoldalú megtárgyalására, a gyakorlati következmények figyelembe vételére, a tanulságok levonására. Megkezdődik autonóm erkölcsi álláspontjuk kialakítása, melyben a csoportnormákon túl belülről kidolgozott egyéni szabályrendszerük is tükröződik. Szinte mindent, amivel találkoznak, önmagukra vonatkoztatnak, önmagukhoz viszonyítanak, minden emberi történet az ő lehetséges történetük, minden szereplő az ő lehetséges alteregójuk is, és ebbe nemcsak az önazonosnak érzettek, hanem az „ellenszerepek” is beletartoznak – ez a szereppróbalgatás időszaka. Ebben az életkorban, az identitás alakulása során jó esetben megtanulják elfogadni az egymással ambivalens viszonyban álló vonásaikat, amelyek az éniideal

tulajdonságaihoz sem feltétlenül illeszkednek, ez a folyamat azonban még messze túlnyúlik a 18 éves életkoron.

A 16-18 év közötti korosztály már komoly médiatapasztalattal rendelkezik, többnyire könnyen felismeri azokat a műfajokat, amelyeknek meghatározó eleme az erőszakosan megoldott konfliktus. Ilyenek például a közönség szórakoztatásához a tűzharcok és üldözések jeleneteiben általában eltúlzott látványelemeket felsorakoztató akciófilmek vagy a bűntényt aprólékos részletességgel feltáró krimik, melyekre egyfajta modern meseként tekint. A már megszerzett műfaji ismereteinek köszönhetően a hétköznapi szituációkban játszódó és a pánikreakciókat, betegségeket, sérüléseket részletezően bemutató katasztrófafilmek, illetve a feszültség egyszerre szorongást keltő és örömszerző potenciáljára építő, a bűn pszichológiai hátterére koncentrááló thrillerek sem jelentenek e korosztálynak gondot. Bár ezen filmek gyakori velejárója, hogy átlagembereket helyeznek életveszélyes – legtöbbször bűnügyi jellegű – szituációkba, illetve a halálos veszélyt az addig biztonságosnak hitt hétköznapiakba belopakodó szörnyűségként ábrázolják, s ezáltal a fenyegetettségben lévő főhőssel erőteljes azonosulásra készítik a nézőt, e korosztály általában képes ezeket a műveket a hétköznapi valóságtól távol eső fikcióként kezelni. Mivel a történelmi és háborús filmek esetében a valóságra vonatkozathatóság lehetősége korlátozott, a drasztikusabb erőszak-ábrázolásokat is jobban tolerálja. Nem megengedhetők azonban e korhatár-kategóriában az erőszak nyersebb, naturálisabb formái realitásközeli kontextusban, amelyek feldolgozása nem annyira a médiatapasztalatoktól, mint inkább a befogadó élettapasztalataitól függ. Különös körülményeként ajánlott az olyan alkotások tekintetében, melyek a korosztály hétköznapi élethelyzeteit idézik, és amelyekben azt látják, hogy a problémákat esetleg erőszakkal is meg lehet oldani, vagy az erőszakos események túl szoros kapcsolatban állnak a saját valóságukkal, ezáltal túlzott félelmet kelthetnek. A fizikai kínzás vagy testcsontkítás részletezett ábrázolása, a sérülések sokkolóan nyílt, különösen brutális részletességű megjelenítése e korhatár-kategóriában még nem javasolt. Ugyancsak kerülendő a különös hidegvérrel, esetleg bestiális módon végrehajtott erőszakos cselekedetek bemutatása, illetve az olyan szadisztikus jeleneteké, amelyekben az erőszak elkövetése vagy az áldozat szenvedése kapcsán érzett öröm vagy élvezet hangsúlyozódik. Ezen okokból azok a horrorfilmek, amelyekben válogatott eszközökkel, illetve módokon történik a szereplők brutális lemészárlása, a film vége pedig ritkán nyújt valódi megkönnyebbülést a néző számára, felsőbb korhatár-kategóriába tartoznak. Azon alkotások, amelyekben az erőszak fent leírt ábrázolása humorosnak szánt jelenetekbe ágyazott, és ezáltal inkább az agresszivitás súlyának elleplezését és a változatos halálműveken való felhőtlen szórakozást szolgálja, szintén magasabb korosztálynak ajánlottak. Az öngyilkosság vagy öngyilkossági kísérlet részleteinek megjelenítése a serdülők labilis érzelmi állapota és az abból következő fokozott sérülékenységük révén ebben a korhatár-kategóriában aggályos lehet.

Tekintettel arra, hogy a 16 évesek többsége már maga is rendelkezik több-kevesebb szexuális tapasztalattal, az intim szexuális tevékenység visszafogott képi ábrázolása, valamint az arra vonatkozó verbális utalások megengedettek e korhatár-kategóriában. A szexualitás vizuális ábrázolásának elfogadható mértéke kapcsán lényeges szempont, hogy az kizárólag színlelt módon és nem részletezően kerülhet bemutatásra, figyelemmel arra, hogy a naturális ábrázolásmód magasabb korhatári kategóriát követel meg. A serdülők sokszor használják a médiát abból a célból is, hogy a szexualitásról, a szexuális kapcsolatteremtésről információt nyerjenek, a látott tartalmak azonban számos esetben nem a valóságnak megfelelő benyomások, elvárások kialakulását segítik elő. A szokatlan szexuális praktikák és aberrációk vagy a nemi élet atipikus, szélsőséges formái tekintetében még fokozott körülményeként javasolt, nem kelthetik azt a látszatot, hogy az extrémítások mindennaposak és könnyen tudomásul vehetők, valamint nem ösztönözhetnek szexuális kísérletezésekre. Az intimitásról nyíltan bemutatott, mindenfajta érzelmi kötődést, szexuális felelősségérzetet nélkülöző jelenetek látványa a 16-18 éves korosztály erkölcsi fejlődésére károsan hathat.

Amennyiben a szexualitáshoz erőszak párosul, annak elnyújtott és direkt módon történő ábrázolása e korhatár-kategóriában nem elfogadott. Kizsákmányoló vagy nem közös egyetértésen alapuló szexuális kapcsolat nem jelenhet meg oly módon, mintha az áldozat szempontjából kívánatos volna, esetleg a magatartása lenne az elszenvedett agresszió közreható oka.

A témák tekintetében ennél a 16-18 éves korosztálynál ugyan nincs korlátozás, azonban a korlátozott életpasztalataik következtében kitüntetett szerep jut a közvetített üzenet alapos vizsgálatának. Ebben a vonatkozásban károsak lehetnek azok a műsorszámok, amelyekben dicsőítik az erőszakot, elfogadható, esetleg kívánatos magatartásként állítják be. Az ilyen elemeket tartalmazó filmek kivül magasabb korhatár-kategóriát igényelnek a nem-fikciós szórakoztató formátumok, pl. a talk show-k bizonyos fajtái, ahol a rendszeresen megjelenő nyílt erőszakot a meghívott vendégek, családtagok között a közönség és a műsorvezető provokálja ki és hangos elismeréssel jutalmazza.

Különös óvatosság ajánlott az értékorientációk területén, mint például a drogfogyasztás, a politikai radikalizmus vagy az idegengyűlölet, főként az olyan filmek esetében, amelyek dramaturgiája összetettebb, erkölcsi szempontból a pozitív és negatív karakterek nem különülnek el, a morális üzenet kevésbé direkt módon jut kifejezésre, illetve amelyek mai környezetben attraktív szubkultúrákat jelenítenek meg. Az alkotás egésze nem támogathatja valamely személlyel, nemmel, illetve etnikai, vallási vagy bármely más csoporttal szemben a diszkriminatív attitűdöket vagy viselkedést.

Mivel a serdülők különösen hajlamosak vonzódni a veszélyes magatartásformákhoz, hiszen önmaguk keresése közben számos dolgot ki akarnak próbálni, ezek részletezett és kritikátlan ábrázolása nem ajánlott. A droghasználat direkt vizuális ábrázolása kapcsán az útmutató részletek bemutatása a 16-18 éves korosztálynak nem javasolt, amennyiben a fogyasztás veszélyeit elnézően kezelik, esetleg pártolják vagy fogyasztásra ösztönöznek. Hasonló módon szükséges eljárni azon médiatartalmak esetében is, ahol az olyan, könnyen hozzáférhető szerek használatát jelenítik meg kritikátlanul vagy pozitív színben, mint pl. az alkohol, a nyugtatók vagy az oldószerek.

A durva nyelvezetet illetően a nemi szervekkel, illetve a szexuális aktussal kapcsolatos trágár szavak különösen agresszív módon történő használata nem elfogadott.

Példák a IV. kategóriába sorolt műsorszámokra:

- általában a fikciós jellegű egyértelműen magukon hordozó akciófilmek, krimik és thrillerek, valamint az olyan, mára klasszikusnak számító horrorfilmek, amelyek nélkülözik az agresszió következményeinek közvetlen naturális részleteit;
- azok az inkább kifejezetten az idősebb korosztálynak szóló animék, amelyekben az erőszak visszatérő durva, hidegvérrel elkövetett cselekménysorként ábrázolódik (pl. Inuyasha);
- bűnügyi sorozatok, amelyekben a hosszan tartó és fokozottan félelemkeltő atmoszféra mellett a gyilkosságok vagy boncolási jelenetek drasztikus, túlzó ábrázolása jelenik meg, a pozitív hősök (rendőr, törvényszéki orvos) szarkasztikus hangnemben nyilatkoznak a halottakról, az önbíráskodás pozitív színben tűnik fel, vagy a bűnesetek közvetlen kapcsolatban állnak a gyerekek világával (pl. Bostoni halottképek, CSI, A médium);
- azon történelmi és háborús filmek, melyek elsősorban abban különböznek a műfaj képviselőitől, hogy durva erőszakosságuk sokkal nagyobb realizmust kölcsönöz nekik, a csatajelenetek, illetve párharcok során ejtett sérülések különösen nyílt, brutális részletességgel jelennek meg (pl. Gladiátor, Sztálingrád);
- bizonyos tinikomédiák, amelyek a fiatalok szexuális tapasztalatszerzési próbálkozásairól szólnak (pl. Amerikai pite), vagy az olyan sorozatok, amelyekben a szexuális kapcsolatok ábrázolása a vulgáris nyelvezettel, a nem megfelelő modellnyújtással és a tabudöntőgető attitűddel fonódik össze (pl. Szex és New York).

V. kategória: 18 éven aluliak számára nem ajánlott műsorszámok

Ide sorolandók azok a műsorszámok, amelyek nem felelnek meg az alacsonyabb kategóriákban meghatározott szempontoknak, ellenben még nem merítik ki a VI. kategóriában foglaltakat. Az erőszak tekintetében ezekben a műsorszámokban durva, brutális, különösen kegyetlen erőszakos cselekedetek fordulnak elő, az erőszak ábrázolása részletező, elnyújtott, naturális. Összességében nemcsak a kiskorúak védelmére okot adó jelenetek száma, hanem főként azok minősége, a mű képi világa és üzenete alapozhatja meg az adott műsorszám V. kategóriába sorolását. Az erőszakot a középpontba állító műfajok esetében ide tartoznak azok az akciófilmek, thrillerek és bűnügyi sorozatok, amelyekben a hatáskeltés hangsúlyos eleme az erőszak-ábrázolás naturális módja. Az alkotás által közvetített üzenet ártalmasságának mértéke fontos vizsgálandó szempont képez, miután a fent említett műfajoknál számos esetben fordul elő a vonzó figurákhoz kapcsolódóan propagált önkényes igazságszolgáltatás (ilyen pl. a bosszúfilmek egy része) vagy dicsőített erőszak (pl. egyes sorozatgyilkosokról szóló filmek), amely nem minden esetben kerül helytelenítésre vagy ellensúlyozásra a film lezárása által sem – ezek az alkotások a 18 éven aluliak számára nem feltétlenül értelmezhetők megfelelő biztonsággal. Általában nem enyhül az ártalom, ha a fenti tartalmakhoz vígjátéki elemek párosulnak, hiszen a humorosnak szánt jelenetek alkalmasak lehetnek a látott agresszivitás súlyának elleplezésére. A horrorfilmek nagyobb része, amelyekben a filmnézés öröme az ember sötét oldalától, a démonikus erőktől, illetve az emberi faj kiirtásától való borzongással kapcsolódik össze, ebbe a korhatár-kategóriába sorolható be, így főként azok, amelyek valamilyen szűrő vagy vágó szerszámmal visszatérően gyilkoló pszichotikus figurákat jelenítenek meg, vagy amelyek az áldozatokkal való elbánás naturális módját helyezik a cselekmény középpontjába.

A szexualitás megengedhető mértékét illetően ide tartoznak azok az alkotások, melyek a nemiséget közvetlen módon, naturálisan jelenítik meg, ellenben nem merítik ki a VI. kategória kapcsán megfogalmazott ismérveket. Egyértelműen ebbe a kategóriába sorolhatók tehát az erotikus filmek, melyeknek meghatározó eleme a szexuális tevékenységek többé-kevésbé explicit megjelenítése. A jogalkalmazói gyakorlat szerint az erotika úgy jellemezhető, mint a nemiség, az emberi test, a szexus bemutatásának érzéki, sok esetben művészi jellegű, a befogadó számára esztétikai élményt jelentő változata, amely nem a közösülésre, mint fizikai tényre koncentrálna, hanem az emberi testre, annak szépségeire. Bár ezen alkotások némelyike a szexuális aktusokat részletesen, a maga naturális valójában ábrázolja, ezért azok önmagukban, a film egészéből kiragadva akár pornográfoknak is tűnhetnek, a jelenetek nem öncélúak, hanem dramaturgiai funkciójuk van, a nemiség nyílt ábrázolása nem feltétlenül vagy nem kizárólagosan a néző vágyainak felkeltését és kielégítését szolgálja. Ugyancsak ezen kategóriába sorolandók azok a nem feltétlenül fikciós műfajba tartozó alkotások, amelyek a nemiségnek, a nemi életnek szélsőséges formáit mutatják be, vagy az érzelem nélküli szexuális kapcsolatteremtésre adnak példát, esetleg a válogatás nélküli szexuális életet kedvező színben tüntetik fel (csupán az élvezeti értékét emelik ki, a veszélyeit ellenben nem említik), mivel a 18 év alatti korosztály gondolkodása még nem elég érett ahhoz, hogy a látott képek vagy a megélt élmények jelentéseit helyesen értelmezze.

Ebbe a korhatár-kategóriába tartoznak az olyan alkotások, amelyekre a diszkriminatív vélekedések bemutatása jellemző, és e viselkedést helytelenítés nélkül, leegyszerűsítve, esetenként humorosan tálalják, kultikussá vált figurákon keresztül népszerűsítik, mint pl. a South Park epizódjai vagy a Torrente, a törvény két balkeze. Nem megengedhető azonban az ártalmatlannak vagy jogosnak ábrázolt agresszió olyan személyek ellen, akik külső megjelenésük, kulturális és társadalmi önmeghatározásuk, szokásaik vagy gondolkodásmódjuk mássága alapján szenvednek el erőszakot.

Ide sorolhatók azok a műsorszámok is, amelyek a veszélyes és határozottan nagy kockázattal járó magatartásformákat vonzó és – akár indirekt formában is – utánzásra

csábító módon jelenítik meg, és az azokat bemutató szereplőket „bevállalosságuk” révén piedesztálra emelik, mint pl. a Jackass epizódjai. Az olyan alkotások, melyekben a droghasználat, mint vonzó életforma jelenik meg, és a könnyed stílusukból kifolyólag bagatellizálják a fogyasztás vagy a szerrel való kereskedelem következményeit, ezáltal alkalmasak lehetnek a szerek kipróbálása iránti kíváncsiság felkeltésére, ebbe a korhatár-kategóriába sorolandók.

Példák az V. kategóriába sorolt műsorszámokra:

- akciófilmek (pl. A katona, Törvényre törve, Halálos fegyver 4.), thrillerek (pl. Rettegés foka, Bíbor folyók, Hannibál), bűnügyi sorozatok (pl. Gyilkos elmék) és horrorfilmek (pl. Az ördögűző, Halloween, Sikoly, Holtak hajnala), ahol a központi témaként megjelenő erőszak naturális ábrázolásmóddal párosul, de még nem lépi túl azt a határt, amikor az alkotás a látott erőszakos cselekedetekben való kéjelgésre készíthet, és érzéketlenné teszi a nézőt az erőszak iránt;
- az erőszak dicsőítésére vagy kritikátlan megítélésére alkalmas alkotások (pl. Mechanikus narancs, Született gyilkosok, Harcosok klubja);
- az erotikus filmek, melyeknek meghatározó eleme a szexuális tevékenységek többé-kevésbé explicit megjelenítése (pl. 9 és fél hét, Elemi ösztön, Emmanuelle);
- a valóságshow-k azon epizódjai, amelyekben a szereplők szexuális tevékenysége közvetlenül – ellenben nem súlyosan szeméremszértő nyíltsággal – jelenik meg, továbbá az erotikus beszélgetős műsorok, amelyekben teljes nyíltsággal és apró részletekbe menően esik szó a szexuális témákról, illetve a meghívott vendégek és a bejátszott filmrészletek a szexuális ingerkeltés eszközeiként is funkcionálnak;
- a diszkriminatív, előítéletes attitűd erősítésére vagy kritikátlan megítélésére alkalmas alkotások (pl. Amerikai história X, Torrente, a törvény két balkeze, South Park);
- a drogfogyasztás ösztönzésére vagy kritikátlan megítélésére alkalmas alkotások (pl. Félbetépvé);
- azok a talk show-k, ahol a szereplőket erőszak alkalmazására ösztönzik és azt jutalmazza (pl. The Jerry Springer Show);
- azok a showműsorok, amelyekben a veszélyes és kockázatos magatartásformák vonzó és utánzásra csábító módon jelennek meg (pl. Jackass).

VI. kategória: Kiskorúakra súlyosan ártalmas hatást gyakorló műsorszámok

Azok a műsorszámok, amelyek nem sorolhatók be sem az V., sem az ennél alacsonyabb kategóriák valamelyikébe – tekintettel azok tartalmára vagy a téma feldolgozásának módjára –, lineáris audiovizuális médiaszolgáltatásban nem sugározhatók, ellenben a büntetőjogi törvények keretei között közzétehető a lekérhető médiaszolgáltatásokban, valamint olyan lineáris audiovizuális médiaszolgáltatásban, amelyben biztosított, hogy az ekképp besorolt műsorszám kizárólag 18 éven felüli nézők számára legyen elérhető. Mivel a megfelelő óvintézkedések mellett a kiskorúak számára személyiségfejlődésükre súlyosan ártalmas tartalmak is hozzáférhetővé válhatnak, különösen fontos, hogy jól körülhatárolóan különbséget tegyünk az egyébként legális, felnőttek számára szabadon hozzáférhető tartalmú szolgáltatások, valamint a teljes tilalom alá eső, vagyis a fogyasztó életkorától, valamint a hozzáférés módjától teljes mértékben független, illegális tartalmak között, amelyek az emberi méltóságot sértik, alkalmasak a vallási csoportok, etnikumok stb. elleni gyűlöletkeltésre, diszkriminációra, vagy gyermekpornográfiát ábrázolnak.

Mivel a VI. kategóriába sorolt műsorok súlyos mértékben ártalmasak a kiskorúak személyiségfejlődésére, mindenképpen ki kell zárni annak a lehetőségét, hogy a 18 év alatti közönség ezen műsorok nézője lehessen. Az ilyen típusú műsorszámok közzétételének teljes tilalmát a lineáris médiaszolgáltatásokban éppen az teszi szükségessé, hogy még gondos szülői felügyelet mellett sem zárható ki teljes bizonyossággal a kiskorúak késői

televíziózása, továbbá a felmerülő veszélyek miatt a kiskorúak védelmét e leginkább káros hatásokkal szemben akkor is biztosítani kell, ha a szülő gondossága esetleg nem megfelelő.

Bár a jogalkotó a VI. kategóriába sorolandó műsorszámok tekintetében a szélsőséges, illetve indokolatlan erőszakot, valamint pornográfiát nevesíti, a „különösen azáltal” kiemelés nem kizárólagos, nem taxatív. Az adott kategória következőképpen nemcsak a törvényszövegben kiemelt esetekre (pornográfia vagy szélsőséges, illetve indokolatlan erőszak) vonatkozik, hanem egyéb tartalom is okot adhat annak megállapítására, hogy a műsorszám a kiskorúak szellemi, fizikai vagy erkölcsi fejlődésének súlyosan kedvezőtlen befolyásolására alkalmas.

Tekintettel a törvényben megfogalmazott kritériumokra, azáltal, hogy az erőszak szélsőséges, illetve indokolatlan módon jelenik meg, a VI. kategóriába sorolandók azok a műsorszámok:

- amelyekben az egyes erőszakos cselekmények oly mértékben elhúzódóan és kegyetlen részletességgel kerülnek ábrázolásra, hogy az messze túllépi a dramaturgiai szükségességét,
- amelyekben az erőszak nem játszik integráns szerepet a cselekmény, a jellem vagy a téma kibontásában, vagy ha felismerhető ok nélkül, túlzón, csak magáért az erőszakért van jelen, abból a feltételezésből kiindulva, hogy az erőszak a nézők számára attraktív, figyelemfelkeltő hatású, ezért magasabb nézettséget garantál.

Annak megítélésekor, hogy az erőszak indokoltan vagy indokolatlanul van-e jelen, fontos támpontot jelenthet a műsorszám műfaja (mint hír, dokumentum, könnyű szórakoztatás), illetőleg az a körülmény, hogy az erőszak ábrázolása milyen összefüggésben fordul elő (tájékoztatás, oktatás, figyelemfelkeltés jótékonyági felhívásra, társadalomkritika, művészi, szórakoztató, közönségvonzó/szenzációhajhász). Miközben egy vérengzés valós képsorainak televíziós információs műsorba történő szerkesztése esetleg megalapozott lehet, elfogadhatatlan például a pénzkereseti lehetőséget biztosító bűnözői életformát, melyben az emberi élet kioltását pénzért bármikor elvégezhető feladatként kezelik, könnyed, oldott hangvétellű, szórakoztató műsor keretei között, mint például egy talk show, feldolgozni. Ezért az utóbbi kizárólag a VI. kategóriába sorolható.

Ugyancsak a VI. kategóriába tartoznak azok a műsorszámok, amelyek a kiskorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésének súlyosan kedvezőtlen befolyásolására alkalmasak azáltal, hogy az erőszakos cselekedetek szadisztikus módon kerülnek ábrázolásra, azaz az erőszak elkövetése vagy az áldozat szenvedése kapcsán érzett öröm vagy élvezet dramaturgiai kiemelt és az erőszak ábrázolása olyan hatással bírhat, hogy képes érzelemmentes, cinikus, mások sorsa és szenvedése iránt eltompult magatartást kiváltani vagy megerősíteni. Az ilyen alkotásokra jellemző, hogy az erőszak extrém brutalitása olyan részletekbe menően kerül ábrázolásra, hogy azok már nem a félelemkeltést célozzák, hanem a látottakban való kéjelgésre készítetnek. A horrorfilmek e legbrutálisabb változataiban a főhős kóros hajlama és bizarr viselkedése kerül előtérbe, az áldozatok bemutatása elsikkad, szerepük mindössze a szélsőségesen drasztikus halálnemek, illetve kínok bemutatására szolgáló tárgy szintjére alacsonyodik. A művek többsége a nézők felé semmilyen intellektuális kihívást nem támaszt, bármiféle társított üzenet nélkül, kizárólag a zsigeri érzések kiváltására törekszik. A rémisztő hihetőséget a képek hiperrealista ábrázolásmódján keresztül éri el, a csonkítások és zsigerelezések legvisszataszítóbb részleteitől sem kímélve meg a nézőket.

A törvény a pornográfia fogalmát nem határozza meg, ezért a jogalkalmazó a pornográfiára vonatkozó jogi szabályozások tanulmányozása és nyelvtani értelmezés alapján a pornográfiának alapvetően két fogalmi elemét különítette el:

- a) a nemiség, a szexuális cselekmények nyílt ábrázolása,
- b) szexuális ingerkeltés.

Mivel a meghatározások egyike sem egzakta annyira, hogy egyértelművé tenné, hol van az erotika, illetve a pornográfia határa, a Legfelsőbb Bíróság iránymutatása szerint, amennyiben a műsorszám közvetlenül ábrázol szexuális jelenetet, a konkrét műsorszám, illetve jelenet

alján kizárólag mérlegeléssel lehet megítélni, hogy egyúttal pornográfiát is megvalósít-e, illetve alkalmas-e a kiskorúak erkölcsi fejlődésének súlyosan kedvezőtlen befolyásolására.

A Médiatanács jogelődje a pornográfia meghatározása tárgyában azt az álláspontot alakította ki, hogy a pornográfia megnyilatkozásának többféle fokozata lehetséges. A szexualitás nyílt megjelenésekor ma már mindennapossá vált az angol nyelvből átvett hard pornó, illetve soft pornó, vagy más néven kemény, illetve könnyű pornó fogalmak használata. A két kategória legfontosabb jellemzőiként említhető, hogy kemény pornóról akkor beszélhetünk, ha aktusra alkalmas állapotban lévő férfi nemi szervnek, illetve a női genitáliáknak, tehát közösülésre alkalmas elsődleges nemi szerveknek, valamint a közösülésnek a részletes, közeli képen történő bemutatására kerül sor. Az úgynevezett könnyű pornó ezzel szemben úgy minősíthető, mint a szexuális aktusnak pusztán a közösülés fizikai tényére, magának a közösülésnek a végbemenetelére, a szexualitásnak mint az ösztöni kielégülésnek a bemutatására törekvő ábrázolási módja, amelyben – a kemény pornótól eltérően – az elsődleges nemi szervek nem hangsúlyosan, hanem maximum néhány pillanatra jelennek csak meg, ugyanakkor a szexusnak az emberi érzésektől megfosztott, közösüléscentrikus megjelenítése a legfőbb jellemző.

A pornográf alkotásokban az emberi test egy technikai eszközként jelenik meg, amely kizárólag a maximális kéjérzet elérésére szolgál. A néző olyan részleteknek lehet a szemtanúja, amelyet a valóságban nem észlelhet, s ez a vizuális kínálat közvetlenül az ösztönöket veszi célba. A serdülők szexuális szocializációja azonban még lezáratlan és labilis, ellenben életkori sajátosság, hogy a fiúknál fokozottan jelentkeznek a szexuális késztetések, valamint mindkét nem részéről az intenzív érdeklődés a szexualitás iránt. A pornográf ábrázolások ennél a korosztálynál olyan hatást fejtenek ki, mint az első tapasztalatok, melyek azonban rendkívül megtévesztőek. Az a téves képzet alakulhat ki bennük, hogy a való életben is így működnek a társas és nemi kapcsolatok, emiatt a jövőbeli kapcsolatkezdeményezésük és személyiségük alakulása is veszélybe kerülhet. Bár a képek által stimulált izgalmi állapot kezdetben kellemes élmény, tartós ismétlés után azonban beáll a megszokás ebben a fiatalokban is. Az izgalmi potenciál eltűnését megakadályozandó, újabb és újabb ingerre van szükség, illetve kereslet, s így az erotikus anyagok iránti érdeklődés egyre szokatlanabb módzatok irányába bővül. Ebből adódóan a pornográfia korai fogyasztása a fiatalok nemi fejlődését kedvezőtlen irányba terelheti.

A túlnyomórészt vagy kizárólagosan a néző szexuális izgatására irányuló pornográf művek sajátja, hogy kizárt a szexualitás emberi vagy érzelmi aspektusainak ábrázolása, ezzel szemben az emberi méltóságot sértő szexuális erkölcsi hozzáállást sugallnak. Ha valamely ábrázolásról, amely a szexualitást az emberi méltóság és érzelmek degradálásával jeleníti meg, nem lehet eldönteni, hogy a pornográfia körébe tartozik-e, akkor a döntő tényező elsődlegesen az lehet, gyermekek egészséges pszichoszexuális fejlődését veszélyeztető elemek fellelhetők-e, úgy mint:

- a fizikai szexualitás a személyes kapcsolatoktól izoláltan jelenik meg, azaz a szexualitás ábrázolása minden hihető érzelmi kapcsolati összefüggést nélkülöz,
- a szexuális élvezetet abszolutizálja, vagyis a szexualitás úgy ábrázolódik, mint kizárólagos megnyilvánulása az életről alkotott felfogásnak,
- az emberi ábrázolásmód egy bármikor kicserélhető szexuális tárgy szintjére redukálódik, amely csupán a szexuális vágy kielégítésére szolgál és egy pusztán inger-válasz lényként kerül bemutatásra.

Általában lényeges szempont, hogy a fent megnevezett jellemzőket nemcsak az egyes jelenetek tartalmazzák, hanem a mű tendenciózusan pornográfának tekinthető, mivel üzenete abban áll, hogy az elszemélytelenített szexualitást kívánatosnak és normálisnak állítja be, és egy torz emberképet terjeszt. Következésképpen nagy valószínűséggel pornográfának mondhatók azok az alkotások, amelyekben a különböző szexjelenetek összefüggés nélkül követik egymást, vagy ha minimális szinten megragadható is egy történeti szál, az csupán arra szolgál, hogy a szereplők részére, akik között egyébként semmilyen személyes kapcsolat nem fedezhető fel, a nemi aktus lefolytatásához alkalmat teremtsen. Ez különösen

érvényes, ha minél gyakrabban váltakoznak a partnerek, minél több résztvevője van a szexuális cselekménynek. Amennyiben az alkotásban a fizikai kielégülésen kívül más motiváció is hihetően megjelenik, legyen az szerelem, barátság vagy akár a csalódás, a bosszú, vélhetően nem pornográf. További mutatóként értékelhető, ha a mű teljes hosszának túlnyomó részét szexjelenetek képezik, az egyes szexuális cselekmények részletezően ábrázolódnak, továbbá lassítottan vagy a valós időtartamnak megfelelően mutatják be az eseményeket. Az ilyen produktumokra jellemző, hogy a képkivágás előterében túlnyomórészt a szereplők alsóteste jelenik meg, illetve a beállításokban ezek közeli képen, durván kihangsúlyozott módon ábrázolódnak. A nemi szervekre való fókuszálás önmagában még nem jelenti azt, hogy a mű pornográf, ellenben ezen állítás fordítva is igaz: azáltal, hogy a genitáliákat nem felnagyítottan vagy túlhangsúlyozottan mutatja, még nem zárja ki a pornográfiát (pl. soft pornó). Végül a nyelvezet is orientálóan hathat a minősítés során, az obszcén, trágár kifejezések, a szexuális élvezetre utaló hanghatások, mint sóhajok és nyögések magas aránya a szexjelenetekben, az egyéb pornográfiára utaló elemek mellett, megerősíthetik a VI. kategóriába sorolást.

Nem pornográfok azonban azok az alkotások, ahol a meztelenség, a szexuális tevékenységek naturalisztikus ábrázolása valamilyen művészi élmény felkeltése érdekében történik vagy az emberi test szépségét mutatja be, esetleg tudományos, oktató vagy felvilágosító céllal bír. Ez esetben az ábrázolás még akkor sem pornográf, ha egyébként megjeleníti a nemi szerveket és szexuális cselekményt is ábrázol. Ehhez azonban elengedhetetlen, hogy ne elsődlegesen a szexuális izgalom kiváltása legyen a cselekmény célja, melynek megítéléséhez a megjelenés környezete (pl. felvilágosító website, oktatási segédanyag, kanonizált műalkotás része) segíthet hozzá.

Bizonyos esetekben egyetlen explicit szexjelenet is feltételezheti a kiskorúakra gyakorolt súlyosan ártalmas hatást. A valóságshow-k kifejezetten felkeltik a fiatal korosztály figyelmét, ellenben a műfaj lényegéből fakadóan torzított valóságképet közvetítenek, ezért a bemutatható nyílt szexuális tartalom tekintetében szigorúbb feltételek betartása várható el tőlük. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a többi szereplő előtt és jelenlétében, a televízió nagy nyilvánossága előtt folytatott nemi aktus olyan mértékben sérti a jó ízlést, illemt és erkölcsöt, hogy a kiskorúak erkölcsi fejlődésének súlyosan kedvezőtlen befolyásolására alkalmas.

Komolyan veszélyeztetheti a fentiekén túlmenően a serdülők egészséges pszichoszexuális fejlődését, ha a szexualitás ábrázolása kapcsán a mű azt az érzetet kelti, hogy pártolja a fizikai és egyéb erőszakot a szexuális érdekek keresztülviteléhez, esetleg a nemi erőszakot az áldozat szempontjából élvezetesnek tünteti fel, vagy a médiatartalom egészét tekintve valamelyik nemet lealacsonyító módon kezeli, emberi méltóságában sérti.

Súlyosan ártalmas hatást azonban nemcsak az erőszak és a szexualitás szélsőséges ábrázolásmódjai idézhetnek elő, hanem ugyanolyan súllyal tehetik ezt mindazon tartalmak, amelyek ahhoz vezethetnek, hogy a kiskorúak önmaguknak ártsanak: így például dicsőítik vagy pártolják az öngyilkosságot, a módszerekre vonatkozóan konkrét instrukciókat közölnek oly módon, hogy azok megalapozottan az utánzás jelentős veszélyét hordozzák, vagy nyilvánvalóan kábítószer-fogyasztásra ösztönöznek.

III. rész

Klasszifikációs jelzések, piktogramok

Az Mttv. 10. § (2). bekezdése alapján a műsorszám – a törvényben meghatározott kivételekkel – csak kategóriájának megfelelő módon tehető közzé, továbbá a műsorszám közzétételének kezdetekor közölni kell annak minősítését.

A televízióban a minősítést képen és hangalámondással is közölni kell. A minősítésről tájékoztató, legalább három másodperc időtartamú képernyőszövegnek jól olvashatónak, a háttérből kiemeltnek kell lennie, a képernyő legalább 50 százalékát le kell fednie. A képernyőszöveg megjelenítése alatt a minősítésnek jól érthetően, magyar nyelven el kell hangoznia. A rádióban a minősítésről jól érthetően, magyar nyelven, legalább három másodperc időtartamban tájékoztatni kell.

Az Mttv. 10. § (4). bekezdése szerint a lineáris audiovizuális médiaszolgáltatásban az egyes műsorszámok közzétételekor a minősítésének megfelelő jelzést piktogram formájában a képernyő valamelyik sarkában is meg kell jeleníteni úgy, hogy az a műsorszám teljes időtartama alatt jól látható legyen.

A piktogramot a kép valamelyik alsó sarkában kell elhelyezni úgy, hogy a kör alsó éle a hasznos képterület alsó szélétől számítva a hasznos képterület vertikális méretének 7 százaléknyi távolságára (vertikális pozíció), a kör kép széléhez közelebbi oldaléle a hasznos képterület oldalélétől számítva a hasznos képterület vertikális méretének 18 százaléknyi távolságára (horizontális pozíció) helyezkedik el.

A hasznos képterület a képraszteren belül (pl. 720x576, 1280x720, 1920x1080) az alábbiak szerint kerül meghatározásra:

- SD esetén, valós 4:3 tartalom mellett a teljes raszter,
- HD esetén, valós 4:3 tartalom mellett a két fekete oszlop (pillar box) nélküli terület, azonos az AFD vezérlés során kijelölt hasznos területtel,
- 4:3 letterbox (ál szélesvásznú tartalom) esetén a fekete csíkok nélküli 16:9-nek megfelelő terület (kb. 720x432-nek megfelelő raszterméret),
- 16:9-es (SD anamorf vagy HD továbbítású) képtartalom esetén a teljes raszter,
- HD vagy anamorf 16:9 továbbítás keretében amennyiben a tartalom Cinemascope (kb. 21:9) formátumú, mind a 16:9-es, mind a 21:9-es (és az összes köztes állapot szerinti) képterület is alkalmazható, a médiaszolgáltató választása szerint.

A piktogramok külső átmérője a hasznos képterület vertikális méretének 7 százaléka kell legyen.

A piktogramok színes körgyűrűből és középre beírt számból állnak, áttetszőségük 60 százalékos. A körgyűrű és a számok által nem fedett területen az eredeti kép látható.

A 9. § (3). bekezdés szerinti II. kategória piktogramja sárga körgyűrűben 6-os szám. A szám fehér színű (R 200, G 200, B 200), Vogue betűtípusú, a betűmagasság a piktogram külső átmérőjének 38 százaléka. A körgyűrű színkoordinátái: R 230, G 200, B 50. A körgyűrű vastagsága a piktogram külső átmérőjének 12 százaléka.

A 9. § (4). bekezdés szerinti III. kategória piktogramja sárga körgyűrűben 12-es szám. A szám fehér színű (R 200, G 200, B 200), Vogue betűtípusú, a betűmagasság a piktogram külső átmérőjének 38 százaléka. A körgyűrű színkoordinátái: R 230, G 200, B 50. A körgyűrű vastagsága a piktogram külső átmérőjének 12 százaléka.

A 9. § (5). bekezdés szerinti IV. kategória piktogramja sárga körgyűrűben 16-os szám. A szám fehér színű (R 200, G 200, B 200), Vogue betűtípusú, a betűmagasság a piktogram külső átmérőjének 38 százaléka. A körgyűrű színkoordinátái: : R 230, G 200, B 50. A körgyűrű vastagsága a piktogram külső átmérőjének 12 százaléka.

A 9. § (6). bekezdés szerinti V. kategória piktogramja piros körgyűrűben 18-as szám. A szám fehér színű (R 200, G 200, B 200), Vogue betűtípusú, a betűmagasság a piktogram külső átmérőjének 38 százaléka. A körgyűrű színekkoordinátái: R 255, G 50, B 50. A körgyűrű vastagsága a piktogram külső átmérőjének 12 százaléka.

Az Mttv. 10. § (5). bekezdésében foglaltak figyelembe vétele mellett a médiaszolgáltatóknak a műsorszám minősítésének megfelelő jelzést a műsorszám elején, valamint a reklámmegszakításokat követően legalább 3 perc időtartamban kell megjelenítenie.

Az Mttv. 11. § (1). bekezdésében foglalt minősítési kötelezettségével összhangban a lekérhető médiatartalmak szolgáltatójának az V., valamint a VI. korhatár-kategóriának megfeleltethető tartalmaknál az alábbi jelöléseket javasolt alkalmaznia:

V. kategória – piros körgyűrűben 18-as szám

VI. kategória – a környezetétől szegéllyel elhatárolt „Csak felnőtteknek” felirat

IV. rész

Gyermekbarát piktogram

Bár az Mttv. nem írja elő a kifejezetten a gyermekeknek szóló műsorszámok piktogrammal való megkülönböztetését, a kiskorúak káros médiatartalmaktól való megóvása mellett fokozott jelentőséggel bír az a körülmény is, hogy a gyermekek személyiségfejlődését pozitív hatások ériék, és a médiumok törekedjenek az erkölcsi értékek és az adott életkoroknak megfelelő építő jellegű információk közvetítésére. Az I. kategóriás műsorszámok közül ezért azokat, amelyek kifejezetten az óvodás korú gyerekeknek (6 éven aluliaknak) készültek, a médiaszolgáltató egy újonnan bevezetett, ún. „gyermekbarát” piktogrammal jelölheti. Ezen keresztül nemcsak a műsorszám megértéséhez szükséges alsó korhatár jelölésére nyílik lehetőség, hanem egy adott műsorszám bizonyos korosztály részére kifejezetten ajánlott is lehet. Ezzel a médiaszolgáltató jelentős többletinformációhoz juttathatja a szülőket, nevelőket a kisebbek számára megfelelő műsorok kiválasztásában.

Az ilyen értékeket közvetítő műsorszámok azonosíthatósága érdekében az alábbi piktogram használata javasolt:

A gyermekbarát műsorokat azonosító piktogramot az egyes korhatár-kategóriák jelzéseivel megegyező módon javasolt elhelyezni. Mérete ne legyen kisebb, mint a korhatár-kategóriákat jelző piktogramok mérete. Színe zöld, színekkoordinátái: R 120, G 170, B 0, áttetszőségi értéke 60 százalékos.

A „gyermekbarát” műsorszámok minősítését képből és hangalámondással is közölni kell. A minősítés javasolt szövege: „Gyermekbarát program.” A minősítésről tájékoztató, legalább három másodperc időtartamú képernyőszövegnek jól olvashatónak, a háttérből kiemeltnek

kell lennie, a képernyő legalább 50 százalékát le kell fednie. A képernyőszöveg megjelenítése alatt a minősítésnek jól érthetően, magyar nyelven el kell hangoznia. A rádióban a minősítésről jól érthetően, magyar nyelven, legalább három másodperc időtartamban tájékoztatni kell.

V. rész

A médiaszolgáltató műsorát közlő sajtótermékekben, internetes honlapon, képújságban és teletextben alkalmazandó jelzések, piktogramok

A Médiatanács az Mttv. 10. § (7). bekezdés rendelkezésének végrehajtása érdekében a médiaszolgáltató műsorát közlő nyomtatott vagy elektronikus sajtótermékben, illetve a médiaszolgáltató internetes honlapján, képújságában és teletextjében alkalmazandó jelzések egységes használatára vonatkozóan a következő ajánlást fogalmazza meg:

Többszínnyomású lapoknál, az elektronikus sajtótermékeknél, valamint a médiaszolgáltató internetes honlapjának esetében a műsorszám címe mellett a televízióban használatos jelzések alkalmazása javasolt.

I. kategória – nincs jelzés, kivéve a kifejezetten gyermekbarát tartalmakra alkalmazott piktogram

II. kategória – sárga körgyűrűben 6-os szám

III. kategória – sárga körgyűrűben 12-es szám

IV. kategória – sárga körgyűrűben 16-os szám

V. kategória – piros körgyűrűben 18-as szám

VI. kategória – a környezetétől szegéllyel elhatárolt „Csak felnőtteknek” felirat

A korhatár-kategóriára utaló jelzés, valamint a számok, illetve betűk mérete nem lehet kisebb, mint a besorolt műsorszám címének betűmérete. A körgyűrűk vastagsága egységesen a kör átmérőjének 12 százaléka. A körgyűrűben helyet foglaló számnak jól olvashatónak kell lennie.

Kétszínnyomású sajtóterméknél a piktogramok színére vonatkozó előírásokat nem kell alkalmazni.

Azokban az esetekben, ahol a körgyűrű feltüntetése nem lehetséges, a jelzés a műsorszám kategóriájának megfelelő szám zárójelben való feltüntetésével is közölhető. A VI. kategória esetében a „Csak felnőtteknek” figyelmeztető feliratot kell alkalmazni. A rövidítések feloldásánál a kategóriáknak megfelelő törvénybeli minősítő szöveget kell szerepeltetni.

II. kategória – 6 éven aluliak számára nem ajánlott = (6)

III. kategória – 12 éven aluliak számára nem ajánlott = (12)

IV. kategória – 16 éven aluliak számára nem ajánlott = (16)

V. kategória – 18 éven aluliak számára nem ajánlott = (18)

A korhatár-kategóriára utaló számok mérete nem lehet kisebb, mint a besorolt műsorszám címének betűmérete.

A gyermekbarát tartalmak egységes jelölése érdekében a zárójelben közzétett „Gy” betű alkalmazása javasolt.